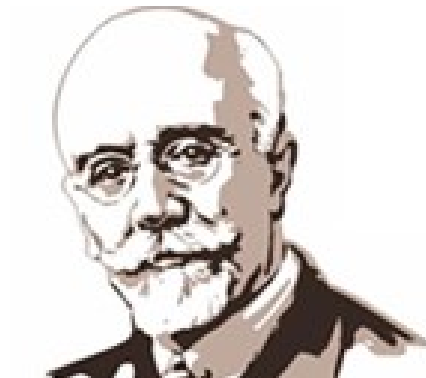

ΙΖ΄ Πανελλήνιος Μαθητικός Διαγωνισμός Δοκιμίου
«Ελευθέριος Βενιζέλος»

ΘΕΜΑ: Ο Πολιτισμός του μικρασιατικού ελληνισμού

Επιμέλεια κειμένου: Σταμάτιος Θεοφιλόπουλος, μαθητής της Γ΄ γυμνασίου

Υπεύθυνη εκπαιδευτικός: Μαρίνα Αλατά, φιλόλογος

«Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ»

Η Μικρά Ασία από τους αρχαίους χρόνους υπήρξε σταυροδρόμι πολιτισμών και γεωγραφικός χώρος συνάντησης μεταναστευτικών φυλών από άλλες περιοχές. Αποτέλεσε διαχρονικά σκηνή πολεμικών συγκρούσεων και εδαφικών διεκδικήσεων από πολλούς λαούς. Εμπορικοί δρόμοι από το εσωτερικό της κατέληγαν στη Μεσόγειο διευκολύνοντας τη μεταφορά αγαθών. Το ελληνικό και αργότερα το ελληνοχριστιανικό στοιχείο ήταν πάντα παρόν παρά τις αλλεπάλληλες προσπάθειες εξόντωσής του.

Κατά τον 19ο αιώνα και τις αρχές του 20ου η Σμύρνη, η πολυπολιτισμική πόλη καύχημα της Ιωνίας, αποτελούσε σπουδαίο εμπορικό κόμβο και ένα από τα μεγαλύτερα λιμάνια της Μεσογείου μεγαλύτερο ακόμη και από του Πειραιά. Λόγω των ευνοϊκών συνθηκών της εποχής Έλληνες από την Ελλάδα και αλλού καθώς και Ευρωπαίοι, μετανάστευσαν στη Σμύρνη και σε άλλες πόλεις. Η ελληνική γλώσσα ομιλούνταν σχεδόν από το σύνολο του πληθυσμού και ήταν η γλώσσα του εμπορίου και της υψηλής κοινωνίας. Ο παραγόμενος πλούτος, η αλληλεπίδραση μεταξύ των διάφορων κοινοτήτων, οι εισαγόμενες από την Ευρώπη νέες νοοτροπίες αλλά και η επίδραση των ιδεών του Διαφωτισμού έκαναν την Σμύρνη κοσμοπολίτικη μητρόπολη της Ιωνίας, μια πολύχρωμη πόλη που δεν κοιμόταν ποτέ.

Όπως είναι φυσικό η οικονομική ευημερία ευνοεί την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος. Η Σμύρνη κατείχε τα σκήπτρα στην εκπαίδευση λόγω του μεγάλου αριθμού των Ελλήνων κατοίκων της. Τον 18ο αιώνα ιδρύθηκε η Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης που λίγο αργότερα αφιερώθηκε στον Ιησού Χριστό στα πλαίσια της προσπάθειας των ορθοδόξων να αντικρούσουν την προσηλυτιστική δράση των καθολικών. Στη Σχολή τα αγόρια διδάσκονταν την ελληνική γλώσσα και το Ευαγγέλιο. Μεταγενέστερα προστέθηκαν μαθήματα όπως αρχαία ελληνική γραμματεία, άλγεβρα, φυσική, αστρονομία και ψυχολογία. Αρχικά οι μαθητές προέρχονταν από τις ελληνικές οικογένειες της περιοχής ενώ αργότερα δόθηκε η δυνατότητα φοίτησης σε αλλόθρησκα παιδιά κυρίως Εβραίων αλλά και σε αρμενόπουλα και ελληνόπαιδα εκτός της Μικράς Ασίας. Αυτό είναι μια ένδειξη της εξωστρέφειας και του πνεύματος ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας με τις άλλες κοινότητες από την πλευρά των Ελλήνων. Στη Σχολή κατά τον 19ο αι. φοίτησαν σπουδαίες προσωπικότητες που διακρίθηκαν στη λογοτεχνία, στη δημοσιογραφία, στον αθλητισμό, στις επιχειρήσεις όπως ο Αριστοτέλης Ωνάσης, στη σύνθεση όπως ο Μανώλης Καλομοίρης αλλά και

θηρσκευτικοί πατέρες όπως ο Γρηγόριος ο Ε΄. Στη συνέχεια ιδρύθηκε ένα πλήθος από σχολεία κάθε είδους, αρρεναγωγεία, παρθεναγωγεία όπως το Ομήρειο και το Κεντρικό, τεχνικές σχολές, νηπιαγωγεία, σχολές δασκάλων και δίγλωσσα σχολεία όπως το Ελληνογαλλικό Λύκειο Αρώνη όπου φοίτησε ο νομπελίστας ποιητής μας Γεώργιος Σεφέρης.

Πριν τις αρχές του 19ου αιώνα ελληνικά σχολεία υπήρχαν στις μεγάλες πόλεις όπως οι Κυδωνίες, η Προύσα, η Σινασσός, η Νικομήδεια, η Αττάλεια και σε μικρότερες. Ονομαστή υπήρξε η Ακαδημία των Κυδωνιών στο Αϊβαλί όπου παλιότερα είχαν διδάξει Έλληνες Διαφωτιστές και Φιλικοί ενώ από το Σχολαρχείο του είχε αποφοιτήσει ο λογοτέχνης και ζωγράφος Φώτης Κόντογλου. Παράλληλα στον Πόντο φημισμένα ήταν τα Φροντιστήρια Τραπεζούντας και Αργυρούπολης και το Κολλέγιο Ανατόλια στη Μερζιφούντα.

Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα μετά την έκδοση του μεταρρυθμιστικού διατάγματος Χάτι Χουμαγιούν από τον Σουλτάνο Αμπντούλ Ματζίτ το 1856 το οποίο εξίσωνε τους υπηκόους της οθωμανικής αυτοκρατορίας παρατηρείται εκρηκτική ανάπτυξη στον τομέα της εκπαίδευσης και του πολιτισμού στις ελληνικές κοινότητες. Τα υπάρχοντα σχολεία αναβαθμίζονται και εκσυγχρονίζονται. Νέα σχολεία ιδρύονται σε πόλεις και χωριά με την οικονομική στήριξη του Πατριαρχείου, των ελληνικών κοινοτήτων και των Μικρασιατών της διασποράς. Ταυτόχρονα με την ίδρυση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δημιουργούνται νέες βιβλιοθήκες, εκδοτικοί οίκοι, εφημερίδες, περιοδικά, δισκογραφικές εταιρείες. Ακόμη αρχίζουν οι στενές επαφές με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και τους ανθρώπους των γραμμάτων, της επιστήμης και της τέχνης της Ελλάδος. Οι φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι που ιδρύθηκαν σε όλη τη Μικρά Ασία οργάνωναν συνέδρια, εξέδιδαν παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά έντυπα χορηγούσαν υποτροφίες σε άπορους μαθητές και παρήγαγαν πνευματικό έργο.

Το 1919 αποφασίστηκε η ίδρυση του Ιωνικού Πανεπιστημίου Σμύρνης, η οποία βρισκόταν τότε υπό ελληνική διοίκηση, από τον Πρωθυπουργό της Ελλάδος Ελευθέριο Βενιζέλο με την συνδρομή του Κωνσταντίνου Καραθεοδωρή διεθνούς εμβέλειας Μαθηματικού. Ο Καραθεοδωρής υλοποίησε το μεγαλόπνοο σχέδιο του οραματιστή Βενιζέλου και ενώ όλα ήταν έτοιμα για την λειτουργία του νεοσύστατου Πανεπιστημίου, έγινε η καταστροφή της Σμύρνης. Το Ιωνικό Πανεπιστήμιο δεν λειτούργησε ποτέ.

Η εκμάθηση ξένων γλωσσών αποτελούσε επίσης σημαντικό και απαραίτητο τμήμα της εκπαίδευσης των ελληνοπαίδων. Αγγλικά και γαλλικά για τα αγόρια ως εφόδια

για την επαγγελματική τους ανέλιξη και γαλλικά για τα κορίτσια που μαζί με την εκμάθηση της μουσικής, τους εξασφάλιζαν έναν καλό γάμο. Αν αναλογιστούμε ότι μιλούσαν επίσης την τουρκική ως επίσημη γλώσσα του κράτους και λίγο πολύ τις γλώσσες των άλλων εθνοτήτων με τις οποίες συμβίωναν μπορούμε να πούμε ότι οι Έλληνες της Μικράς Ασίας τουλάχιστον αυτοί της μεσαιάς και ανώτερης τάξης ήταν πολίτες του κόσμου.

Εδώ δεν πρέπει να μας διαφύγει η μεγάλη ταυτόχρονη άνθιση του αθλητισμού. Στα τέλη του 19ου αιώνα ιδρύθηκαν αθλητικοί σύλλογοι, που δέχονταν και γυναίκες - μέλη, για δεκάδες ατομικά και ομαδικά αθλήματα, οι αθλητές των οποίων έδωσαν το παρών σε σημαντικά αθλητικά γεγονότα και απέσπασαν σπουδαίες νίκες. Πρωταγωνιστής στα αθλητικά δρώμενα της Μικράς Ασίας ήταν ο αθλητικός σύλλογος «Πανιώνιος». Στους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα αθλητής από τη Σμύρνη αναδείχθηκε δεύτερος Ολυμπιονίκης στην πάλη. Επίσης άρχισε η διενέργεια σχολικών αγώνων ενώ η Γυμναστική έγινε υποχρεωτικό μάθημα στα σχολεία.

Η μουσική αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής των κατοίκων της Μικράς Ασίας. Η βάση της Μικρασιάτικης μουσικής είναι η βυζαντινή και η εκκλησιαστική μουσική με επιρροές από τις μουσικές των άλλων εθνοτήτων με τις οποίες συμβιούσαν καθώς και των γειτονικών λαών. Θέατρα, μουσικές σκηνές, ταβέρνες, λέσχες και πάσης φύσεως χώροι αναψυχής για πλούσιους ή φτωχούς πλημμύριζαν κάθε βράδυ από αμανέδες, καρσιλαμάδες, ζείμπέκικα, αντικριστά αλλά και οπερέτες και κλασσική μουσική.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε αβίαστα ότι το θέμα της πολύπλευρης εκπαίδευσης και της ανάπτυξης κάθε τομέα του πολιτισμού στη Μικρά Ασία αποτελούσε ύψιστη προτεραιότητα και επιλογή για τον ελληνικό πληθυσμό. Η πνευματική αυτή ανάπτυξη και δημιουργία των Ελλήνων συμπαρέσυρε και τις άλλες κοινότητες κι έτσι σημειώθηκε μια γενικότερη πολιτιστική άνθιση κυρίως στις αστικές περιοχές με πρωταγωνίστρια τη Σμύρνη.

Η Μικρασιάτισσα γυναίκα που συμμετείχε το ίδιο ενεργά στην πολιτιστική ζωή ήταν κυρά του σπιτιού, καλή μάνα (πολύτεκνη συνήθως), νοικοκυρά, φιλόξενη και ξακουστή μαγείρισσα. Στη Σμύρνη και τις άλλες μεγάλες πόλεις ήταν γυναίκα κοσμοπολίτισσα, φιλάρεσκη, φρόντιζε τον εαυτό της, είχε κοινωνική δράση και επαρκή μόρφωση, μπορούσε να αναπτύσσει επαγγελματική δραστηριότητα, ασχολούνταν με τα κοινά. Άλλωστε κάπως έτσι δεν ήταν και οι γυναίκες της αρχαίας

Ιωνίας; Ήταν πιο μορφωμένες και είχαν μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας από τις γυναίκες της μητροπολιτικής Ελλάδος. Η θέση της γυναίκας στη Μικρά Ασία ήταν αναβαθμισμένη και κάπως διαφορετική σε σύγκριση με την Ελλάδα και όπως αποδείχθηκε μετά την προσφυγιά παρεξηγήσιμη μερικές φορές για τα ελλαδικά δεδομένα.

Ένα άλλο σημείο παρεξήγησης ήταν και η γλώσσα. Παρότι κάποιο μέρος του ελληνικού πληθυσμού μιλούσε ως μητρική ή από συνήθεια την τουρκική γλώσσα ή έκανε περιορισμένη χρήση της οι άνθρωποι αυτοί δεν αφομοιώθηκαν ποτέ από τους Τούρκους και αισθάνονταν ανέκαθεν Έλληνες.

Εδώ είναι ενδιαφέρον να γίνει μια μικρή αναφορά στον τρόπο που αντιμετώπισαν οι γηγενείς της Ελλάδας τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής και της ανταλλαγής των πληθυσμών.

Ο Αριστοκλής Αιγίδης από την Μαλακοπή Ικονίου και απόφοιτος του Ελληνογαλλικού Λυκείου Χατζηχρήστου της Κωνσταντινούπολης αναφέρει χαρακτηριστικά στο βιβλίο του «Η Ελλάς χωρίς τους πρόσφυγες» (Αθήνα, 1934):

«Η άγνοια της ελληνικής γλώσσας από μian μεγάλη μερίδα του προσφυγικού όγκου, η εκ δυσκόλως αποβαλλομένης μακράς συνηθείας χρησιμοποίησις της τουρκικής από άλλην μερίδα αυτού, καίπερ δυναμένην να συνεννοηθή εις την Ελληνική, οι ιδιωματοισμοί εξάλλου της τοπικής διαλέκτου του Πόντου και της Καππαδοκίας, εις τους οποίους ήτο φυσικόν να μην αναγνωρίζωσιν οι μη ειδότες την αγνοτέραν κληρονομίαν της γλώσσας των Μυρίων του Ξενοφώντος, όλα αυτά είχαν παράσχει εις πολλούς την εντύπωσιν ότι επρόκειτο περί ενός απαιδευτού και αναλφαβήτου κόσμου».

Πώς μπορεί αβίαστα να χαρακτηριστεί κάποιος που είναι χριστιανός ως μη Έλληνας ή ως «τουρκόσπορος», όπως έγινε σε μεγάλη κλίμακα, όταν ονομάζεται Μενέλαος, Περικλής, Πλάτων, Λεωνίδα ή Αλέξιος ή ως μη Ελληνίδα μια γυναίκα χριστιανή που λέγεται Αθηνά, Μελομένη, Ξανθίππη, Δάφνη ή Ολυμπία ακόμη κι αν μιλάει ως μητρική γλώσσα τη τουρκική; Πολύ δε περισσότερο όταν ο ίδιος αισθάνεται Έλληνας. Τι ειρωνεία να κάνεις ολόκληρη εκστρατεία ως κράτος για να ενσωματώσεις εδάφη που θεωρείς ελληνικά αλλά να χαρακτηρίζεις τους πρόσφυγες που ήρθαν στη συνέχεια διωγμένοι από αυτή τη γη ως μη Έλληνες;

Οι Μικρασιάτες ήταν συσπειρωμένοι γύρω από την Εκκλησία. Ήταν άνθρωποι βαθιά ευλαβείς και πιστοί. Αμέτρητες εκκλησίες και μοναστήρια στέκουν ακόμη εκεί μάρτυρες της ορθόδοξης πίστης και σημαντική πολιτιστική παρακαταθήκη του

Ελληνισμού. Ο καθεδρικός ναός της Σμύρνης, η Αγία Φωτεινή με τις μεγαλοπρεπείς τοιχογραφίες ήταν ο ωραιότερος ναός της Σμύρνης. Το επιβλητικό καμπαναριό της ύψους 33 μέτρων με το ρολόι του και τον χρυσό σταυρό στην κορυφή, το οποίο έφερε την επιγραφή «ηλίου άτερ σιγώ» ανατινάχθηκε όπως και ο ναός το 1922 από τους Τσέτες. Τα διασωθέντα από την καταστροφή υψηλής αισθητικής και καλλιτεχνικής αξίας θρησκευτικά έργα τέχνης και τα κειμήλια που έφεραν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες από τα μέρη τους δείχνουν την διαχρονικά ορθόδοξη ταυτότητα των Ελλήνων της περιοχής. Μέχρι το τέλος η εκκλησία διατήρησε ακμαία την γλώσσα στην καθαρή της μορφή και συντήρησε ζωηρή την ανάμνηση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, της οποίας εκλεκτό κομμάτι αποτελούσε η Μικρά Ασία, και το όραμα της αναβίωσής της, που αποτέλεσε μαζί με την ιστορική μνήμη και τις παραδόσεις σε μεγάλο βαθμό τον πυρήνα της συσπείρωσης των Ελληνορθόδοξων. Σε πολλές περιπτώσεις άνθρωποι του κλήρου αναδείχθηκαν σε προστάτες, καθοδηγητές και μάρτυρες όπως ο Χρυσόστομος Σμύρνης και ο Αμβρόσιος Κυδωνίων.

Για τους Μικρασιάτες έθνος και θρησκεία ήταν έννοιες ταυτόσημες. Οι θρησκευτικές γιορτές και τελετές αποτελούσαν κοινωνικά γεγονότα και ενίσχυαν την εθνική συνοχή του πληθυσμού και την διατήρηση των παραδόσεων. Οι φιλανθρωπικοί όμιλοι με την συμμετοχή κυρίως των γυναικών προσπαθούσαν να αμβλύνουν τα προβλήματα των ομοεθνών των χαμηλών τάξεων και έφερναν σε επαφή τους ανθρώπους διαφορετικών οικονομικών επιπέδων. Ύψιστο θρησκευτικό καθήκον για τους εύπορους Μικρασιάτες αποτελούσε το «χατζηλίκι» δηλαδή η προσκυνηματική επίσκεψη στους Άγιους Τόπους και η βάπτισμα στον Ιορδάνη ποταμό. Αυτό ήταν εξίσου σημαντικό τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες.

Η αρχή του τέλους για τον Μικρασιατικό Ελληνισμό υπήρξε η 1η Νοεμβρίου 1920 όταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος έχασε τις εθνικές εκλογές. Μαζί χάθηκε η «Μεγάλη Ιδέα» που απέβλεπε στην ολοκλήρωση του ατελούς αποτελέσματος της Επανάστασης. Ο ίδιος είχε ήδη αρχίσει να την πραγματοποιεί με διπλωματική δε ευστροφία έγραψε: «Η Ελλάς δεν πηγαίνει εκεί όπου της λείπει η εθνολογική βάση». Οι εκλογές αυτές στάθηκαν μοιραίες για την τύχη του Ελληνισμού της Ανατολής και την μετέπειτα ιστορική πορεία της Ελλάδος.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος το 1923 κλήθηκε να διαπραγματευθεί, έχοντας επίγνωση των δυσμενέστατων περιστάσεων, ως αντιπρόσωπος της ηττημένης και ταπεινωμένης Ελλάδος την Συνθήκη της Λωζάννης. Ο ίδιος την χαρακτήρισε με ρεαλισμό ως «...συνομολόγηση εντίμου ειρήνης ήτις επιτρέπει εις την Ελλάδα να επιστρέψη εις τα

έργα της ειρήνης και να αφοσιωθή εις το έργον της εσωτερικής της περισυλλογής». Έτσι επισφραγίστηκε και τυπικά το τέλος του Ελληνισμού αλλά και του Χριστιανισμού της Μικράς Ασίας. Η ανταλλαγή των πληθυσμών που ακολούθησε έφερε στην Ελλάδα και τους τελευταίους σχεδόν εναπομείναντες Έλληνες της πολύπαθης μικρασιατικής γης.

Οι Μικρασιάτες του 19ου και 20ου αιώνα ανατράφηκαν με τον Όμηρο και το Ευαγγέλιο. Η καταγωγή, η γλώσσα, η θρησκεία, το ιστορικό παρελθόν, η βαριά πολιτιστική κληρονομιά, οι παραδόσεις, οι αγώνες τους ενάντια στους εκάστοτε κατακτητές και σε όσους επιβουλεύονταν την ευλογημένη γη της Μικράς Ασίας είναι αυτά που διαμόρφωσαν στην πάροδο των αιώνων την αποσαφηνισμένη εθνική τους ταυτότητα.

Η εθνική ταυτότητα και συνείδηση διαμορφώνονται, ισχυροποιούνται ή ατονούν υπό την επίδραση συγκεκριμένων παραγόντων που μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο. Το ιστορικό γίνεσθαι δεν είναι αμετάβλητο. Επηρεάζει, κάποτε μάλιστα καταλυτικά, την ταυτότητα και τη συνείδηση. Η οικονομική άνεση έφερε την πνευματική άνθιση και την κοινωνική πρόοδο. Οι άνθρωποι αυτοί μορφώθηκαν, πρόκοψαν, παρήγαγαν πολιτισμό και ενδυνάμωσαν την εθνική τους συνείδηση.

Η πολιτιστική ταυτότητα της Ελληνικής Ανατολής χάθηκε στις φλόγες της Σμύρνης, έμεινε όμως στις ψυχές των προσφύγων. Ο ξεριζωμένος και πληγωμένος Ελληνισμός της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Κωνσταντινούπολης έμελλε να γράψει από κοινού με τους Ελλαδίτες τις ένδοξες σελίδες της νεώτερης ελληνικής ιστορίας και συνδιαμόρφωσαν την κοινωνία της σύγχρονης Ελλάδος. Οι Μικρασιάτες ήταν και αισθάνονταν Έλληνες. Σαν Έλληνες πορεύτηκαν και σαν Έλληνες διεκδίκησαν και πήραν τη θέση τους στη νέα τους πατρίδα.

Αριθμός λέξεων: 1.978

ΑΞΙΟΝ

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ • ΔΗΜΟΤΙΚΟ • ΓΥΜΝΑΣΙΟ • ΛΥΚΕΙΟ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ

9ο χλμ επ. οδού Ξάνθης - Αβδήρων 67100 Ξάνθη Τ 2541081520. F 2541081740

E elimco@otenet.gr www.axion.edu.gr